

УДК 821.161.2.09“18/19”І.Франко:001-051І.Копач

В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ОРБИТІ ІВАНА ФРАНКА: ІВАН КОПАЧ

Євген Нахлік, Оксана Нахлік

*Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
пл. А. Міцкевича, 5, Львів 79005, Україна,
тел. (032) 272 49 57*

У статті висвітлено наукові й особисті стосунки І. Франка з українським публіцистом, критиком, філософом, педагогом Іваном Копачем (1870–1952): зустрічі, взаємні відгуки, дискусії, листування, співпраця у пресі, роль І. Копача у похованні письменника за християнським обрядом.

Ключові слова: франкознавство, українська літературна критика початку ХХ ст., реалізм, символізм, похорон І. Франка.

Серед тих галицьких інтелектуалів, хто час від часу підтримував контакти з Іваном Франком і залишив помітний слід у спілкуванні з ним, був Іван Копач – український публіцист, критик, класичний філолог, філософ, педагог, громадсько-освітній діяч (псевд. і крипт. – Народо́вець; І. К.; І. К-ч).

Народився він 4 березня 1870 р. в сім'ї малоземельних рільників Симона (Семена) і Катерини Копачів у с. Грозьовій (тепер Грозова Старосамбірського р-ну Львівської обл.). Навчався в Цісарсько-королівській окружній головній школі при монастирі оо. Василян у Лаврові (1879/80–1880/81). Закінчив чотири класи нижчої гімназії оо. Василян у Бучачі (1881–1885), чотири вищої – у Дрогобичі (1889), філософський факультет Львівського університету (філософія, слов'янська та класична філологія, 1889–1894; від жовтня 1891 року до вересня 1892 відбув однорічну військову службу). Кваліфікаційний іспит з латини, греки й української мови як головних фахових дисциплін склав 1897 року. Доктор філософії (з класичної філології та всесвітньої історії, Віденський університет, 1901). Працював помічником учителя в українській академічній гімназії у Львові (1896/7 навчальний рік), учителем гімназії у Тернополі (1897–1901), відтак знову в академічній гімназії у Львові (1901–1908). Здійснив три наукові подорожі: в літнім курсі 1900 року – до Відня (вступив до віденської “Січі”), Мюнхена, Дрездена та Берліна; в літнім курсі 1901 – до Відня і Берліна; дворічну подорож до Берліна (1903–1904) для підготування габілітації з класичної філології у Львівському університеті. Редактор львівського журналу “Учитель” (1907–1908, № 1). У 1908–1929 рр. – шкільний інспектор Галицької крайової шкільної ради, візитатор українських шкіл кураторії Львівської округи. У співавторстві з Антоном Крушельницьким упорядкував нову українську читанку, а в співавторстві з Прокопом Мостовичем уклав новий шкільний підручник з латинської мови. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (від 1935). Голова товариств “Боян” і “Руська (від 1928 – Українська) бесіда”. Від вересня 1945 року – старший викладач класичної філології Львівського університету. Помер 7 жовтня 1952 р. у Львові.

У 1890-х рр. Іван Копач брав участь у радикальному русі, потім перейшов на народовські позиції. Статті про українську літературу й театр, на філософсько-культурологічні теми, рецензії на літературознавчі, фольклористичні, мовознавчі та історичні праці публікував у журналах “Правда”, “Зоря” (1895), “Літературно-науковий вісник”

(1898, 1901, 1903, 1904, 1909), газетах “Діло”, “Руслан”, “Записках НТШ” (1893–1902), альманасі “Січ” (1908) [див.: 6; 7; 10; 11, с. 634–636; 12, с. 280–281; 17, с. 224; 25, див. “Перелік осіб”].

У листі до Франка від 25 грудня 1902 р. Копач згадував: “Ваш “Захар Беркут” (у “Зорі”, мабуть, 1882 [насправді – 1883. – *С. Н., О. Н.*]) заскочив мене ще в другій чи третій класі гімназійній в Бучачі (се був і перший твір Ваш, який я читав). А потім я різно про Вас чув і гадав – аж до особистого пізнання” [13, № 1611, с. 553]. 1889 року Копач вступив до Львівського університету. 1890 він уже був особисто знайомий із Франком. В інформативній замітці польською мовою “Kółko słowiańskie” (“Слов’янський гурток”) (Kurjer Lwowski. – 1890. – № 31. – 31. I; № 41. – 10. II; № 47. – 16. II; підп. у першій подачі: Ів. Fr.; у двох наступних – без підп.) Франко повідомив, що на засіданні слов’янського гуртка Олександр Колесса “прочитав першу частину своєї праці про вплив Міцкевича на Шевченка”, яка “викликала довгу і надзвичайно жваву дискусію”, у якій взяв участь зокрема Копач [24, т. 28, с. 53]. Згодом О. Колесса опублікував цю працю під назвою “Шевченко і Міцкевич. Про значінє впливу Міцкевича в розвою поетичної творчости та в генезі поодиноких поем Шевченка. Порівнююча студія” (Записки НТШ. – 1894. – Т. 3; окрема відбитка: Л., 1894), а Копач відгукнувся на неї рецензією “Шевченко і Міцкевич. Студія О. Колесси” (Правда. – 1894. – Вип. 69).

У листі до Михайла Драгоманова від 6 жовтня 1893 р. Франко сповіщав, що “з наших галичан” сподівається на співробітництво у своєму майбутньому журналі (“Житє і слово”) зокрема Копача [24, т. 49, с. 420]. Проте Копач у “Житі і слові” не друкувався [див.: 9]. У статті “З поля нашої науки” (Народ. – 1893. – № 19/20, 21) Франко згадав Копача як науковця, що співпрацював з Науковим товариством імені Шевченка [24, т. 46, кн. 2, с. 178]. У замітці “Ювілей 30-літньої літературно-наукової праці М. Драгоманова” (Житє і слово. – 1895. – Т. 3. – Кн. 1; підп.: І. Ф.) Франко інформував, що на літературному вечорі з нагоди цього ювілею, що відбувся у Львові 17 грудня 1894 р. в залі ратуші, із “представників молодіжі” промовляв зокрема Копач [24, т. 53, с. 525].

У збірнику “Привіт д-ру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності складають українсько-руські письменники” (Л., 1898) опубліковано статтю Копача “Кілька заміток про поділ історії руської літератури”. Під час свята на пошану Івана Котляревського у Львові 1898 року Копач сфотографувався разом із Франком та іншими діячами української культури [див. групову світлинку у вид.: 3, с. 100; 19, с. 120].

Згодом Франко присвятив Копачеві розширений текст оповідання “Борис Граб” (у зб. “Малий Мирон і інші оповідання”, Л. 1903): “Присвячую д-ру Ів. Копачеві” [24, т. 18, с. 177] (у першодруку оповідання присвяти немає: Зоря. – 1890. – № 9).

Проте у брошурі ““Ідеї” й “ідеали” галицької москвофільської молодіжі” (Л., 1905; першодрук під назвою “Щирість тону і щирість переконань”: ЛНВ. – 1905. – Т. 30. – Кн. 5) Франко вже дискутував з “деякими увагами” Копача, висловленими в його статті “З гостини у “других”” [16], з приводу “ідейного звороту” “серед молоді генерації наших москвофілів” “до ліберальних ідей” [24, т. 45, с. 410, 413]. При цьому Франко спирався також на зреферовані у статті Копача програмову промову тодішнього голови літературного студентського товариства “Друг” у Львові Богдана Глушкевича і доповідь про історію цього москвофільського “общества” В. Навроцького, виголошені 30 січня 1905 р. на ювілейному вечорі до 10-річчя “Друга”. “Йому заімпонували щирий тон і щирі слова молодих москвофілів, – зауважив Франко про “д-ра Копача”, – і він зі свого боку щиро радується, що у нас замість старих обскурних москвофілів зачинають появлятися москвофіли-ліберали і москвофіли-поступовці. Нам, що не чули того щирого тону, а

бачили лише холодні ніби ліберальні і ніби поступові слова молодих москвофілів у передачі д-ра Копача, ті слова, сказати по правді, зовсім не заімпонували і під шумними фразами ми відчули цілковиту пустоту серця та брак усяких переконань” [24, т. 45, с. 421]. Водночас Франко ставив питання, які москвофіли кращі – “старі” чи “молоді”, і при цьому не бачив між ними різниці з погляду української національної ідеї: “<...> ввійдемо на хвилю в круг думок і почувань д-ра Копача і запитаємо себе: чи справді поява москвофілів-лібералів і москвофілів-поступовців на нашій галицькій ґрунті була би чимось радісним, більше пожаданим від старих обскурних москвофілів? <...> Будьмо певні, що коли в Росії центр тяжкості від реакційного бюрократизму пересунеться до лібералізму, серед наших галицьких москвофілів народиться стільки лібералів, як грибів по дощі. Вони будуть так само служити чужим богам, так само в ім’я “всемірної любови” обкидати болотом усяку культурну працю на нашій рідній ґрунті, а в ім’я “вселюдського братерства” ширити серед нетямучих ненависть та погорду до українства <...>” [24, т. 45, с. 421]. Із Франковими міркуваннями в цій статті полемізував Іларіон Свенціцький у редактованому ним львівському москвофільському журналі “Живая мысль” до того ж надрукувавши в ньому тексти обох студентських виступів [14; 20].

Збереглося вісім поштових відправлень Копача до Франка та одне до його дружини Ольги Франко [13]*. У листі від 24 серпня 1897 р. зі Львова Копач повідомляв Франка, що вчора повернувся з подорожі на Кавказ і в Києві бачився з деякими українцями, зокрема Ковалевським (йшлося про Миколу Ковалевського), який конче хоче зустрітись з Франком першої половини вересня (ст. ст.) у Києві чи бодай домовитися через довірену особу про пересилку журналу “Житє і слово”. Передавав Копач і запит добродія Кучинського, чому Київський університет досі не одержав третього і четвертого чисел “Житя і слова” за цей рік. Про себе сповіщав, що дістав посаду вчителя гімназії у Тернополі, тому з Франком у Львові не побачиться [13, № 1626, с. 133–135].

У листі до Ольги Франко вже з Тернополя (орієнтовно восени 1897 року) – відписі на її листа – Копач висловлював жаль з приводу звістки про наглу хворобу Франка: “<...> мені прикро стало, коли я прочитав у Вашім листі, що наш д. Іван Франко так тяжко хорий. <...> Так вже, видко, й той світ создано, що й найміцніша і найкріпша машина з часом на нім псуєся”. виправдовувався, що, будучи в Києві, не взяв у добродія К. (М. Ковалевського) його манускрипт, бо той його “мав у себе в хаті на селі”, а він (Копач) не міг уже довше перебувати “в Росії” й поїхати до нього, бо вертався “по 5-тижневій подорожі по Кавказі і Чорному морі до Галичини”, а до того ж К. сподівався особисто зустрітись із Франком або Вітиком у Києві або Львові. Урешті, Копач шкодував, що не доставив Франкам потрібного рукопису. Про себе повідомляв, що поза виконанням “обов’язків учительських тут в Тернополі” “по галилейськи [тобто по-галицьки. – С. Н., О. Н.] байдики б’є”: “І сором мені по прочитанню Вашого листа, що я так жию, між тим як інші люди через працю й здоровля позбуваються”. Насамкінець просив: “Заявіть мою щирю прихильність і глибоке поважанє д. Франку. Дай Боже, щоб якнайскорше вернувся до повного здоровля” [13, № 1626, с. 221–223].

У листі до Франка від 29 травня 1901 р. з Берліна Копач повідомляв, що посилає йому на руки Костя Паньківського свій переклад з Паульзена з проханням опублікувати в “Літературно-науковому віснику”: “Думаю, що Вас як батька трьох синів, до того мало що не професора університету, а вкінці найміцнішого нині провідника духового Га-

* Нещодавно двічі опубліковано сім листів, не подано лише поштівки з Петербурга 1902 року [11; 12].

лицької Русі справа теж зацікавить” [13, № 1611, с. 337–338]. Переклад статті “Будучність гімназій” німецького філософа-ідеаліста, професора Берлінського університету Фрідріха Паульзена (1846–1908), у якого Копач консультувався, він спорядив власною передмовою (ЛНВ. – 1901. – Т. 15. – Кн. 9; Т. 16. – Кн. 10). У тому ж листі Копач також писав, що Паньківський мав уже передати Франкові й переклад брошури “Політика партійна й етика” (цю лекцію Паульзена в перекладі Копача під назвою “Партійна політика і мораль”, з його поясненнями й додатками надруковано в газеті “Діло” 1901 року).

Коли Копач виїжджав у наукову подорож до Петербурга, Франко просив його придбати там деякі книжки. У поштівці з Петербурга, з видом Імператорського Маріїнського театру (дата на поштовому штемпелі у Петербурзі: 6 лютого ст. ст. 1902 р.; у Львові: 21 лютого н. ст. 1902 р.), Копач повідомляв: ““Буддйські легенди” Ольденбурга – є, але лише ч. I”, – і запитував: “чи купити?”. Щодо інших замовлень сповіщав: “За прочим обіцяли мені перешукати цілий Петербург, а я і сам буду питав дальше”. Додав також: “(І світопечати Літописей міг би-м купити)”. Перед тим написав Франкові листа з Петербурга, бо в поштівці запитував: “Лист мій Ви вже дістали?” [13, № 1631, с. 207–208]. Згадана книжка Сергія Ольденбурга (1863–1934) “Буддйские легенды. Часть I” (СПб., 1894) зберігається у Франковій бібліотеці в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (№ 2925), тож, очевидно, її привіз для нього саме Копач.

У недатованому листі з Берліна (орієнтовно від грудня 1902 року) Копач просив передати К. Паньківському – в разі, якби Франко не публікував її в “Літературно-науковому віснику”, – свою статтю “Що то таке культура”, написану як огляд книжки німецького етнографа Гайнриха Шуртца (1863–1903) “Urgeschichte der Kultur” (“Історія культури первісного суспільства”). Обіцяв щомісяця надсилати щось для публікації в цьому журналі, а за те просив посилати йому часопис безкоштовно до Берліна [13, № 1631, с. 217].

У відписі від 25 грудня 1902 р. з Берліна зворушений Копач широко тішився, що Франко лист до нього почав звертанням “Дорогий Товаришу!”: “<...> моє серце чує, що там не всьо формальна титулятура, а такі бодай хоч трохи й щирого чувства”. Сам же Копач почав листа шанобливим “Високоповажний пане Докторе!”, визнаючи: “Розуміється, товариш я Вам ніякий, та хто зна, чи коли й заслужу собі се” (далі в тексті листа звертався “Дорогий Докторе”). Копач високо цінував у Франка його порядність і наполегливість: “<...> серед пробреханої від ніг до голови Галичини – навіть, на жаль, і в найясніших її світилах – Ви один з тих немногих, що їм з писка ще “не чути”. <...> Я знаю також, може, краще, як хто другий, що то значить з Нагуєвич драпатися на вершок європейської освіти в холоді і голоді, без проводу і показу, <...> до того часто проти всіх і мимо всіх”. Про себе Копач вистував, що в Берліні поглиблює знання з класичної філології, студіює ґрунтовно Платона – “першого великого вчителя європейського світа”. Просив надрукувати свою педагогічну статтю – під назвою “На старім шляху (Про становище реалізму й гуманізму в пляні виховання молодіжи)” її вміщено в “Літературно-науковому віснику” (1903. – Т. 21. – Кн. 3). Другу свою статтю – “Що то таке культура” – знову просив передати, як не придасться, К. Паньківському [13, № 1611, с. 553–556].

З листом від 20 березня 1903 р. (ймовірно, з Берліна) Копач надіслав Франкові “маленький причинок до “Дискусій” з проханням “ані нічого не пропускати <...>, ані в язиці не змінити”. Дякував за надрукування статті “На старім шляху”. До наступної книжки “Літературно-наукового вісника” планував “надіслати дещо з найновішої наукової літератури”. Запитував, що зі статтею “Що то таке культура”, яку він перед виїздом зі Львова дав Володимирові Гнатюку; як не підходить, просив передати К. Паньківському.

Повідомив, що на збори Наукового товариства імені Шевченка не приїде. Щодо статуту НТШ, пропонував усунути поділ на три секції, що його має хіба “одна-однісінька Краківська академія”. Писав, що тішиться “Літературно-науковим вісником” і що “з Вороного на диво вироблюється неабиякий поет <...>” [13, № 1631, с. 209–212].

Під рубрикою “Дискусії” в “Літературно-науковому віснику” (1903. – Т. 22. – Кн. 5) уміщено статтю Копача “До питання про єство і ціну штуки” (датовано: “Берлін, 20. III 1903”), у якій він долучився до полеміки з приводу статті Сергія Єфремова “В поисках новой красоты” (Киевская старина. – 1902. – Кн. 10–12), на яку відгукнувся перед тим Франко статтею “Принципи і безпринципність” (ЛНВ. – 1903. – Т. 21. – Кн. 2). Статті Єфремова Копач у Берліні не зміг дістати, тому покликався на полемічну відповідь Франка: “<...> коли се правда, що він [Єфремов. – Є. Н., О. Н.] хотів би обмежити літературні теми виключно лиш на соціологічні проблеми, то зовсім справедливо звертає йому др. Франко увагу на те, що се завузька огорожа для літературної творчости <...>” [15, с. 133]. При цьому Копач намагався вдумливо розібратися в дискусійних питаннях і визнавав рацію де в чому за Франком, а де в чому за Єфремовим: “<...> становище др. Франка загальніше і ширше, а тим самим, без сумніву, і справедливіше, бо більше відповідає фактичній дійсності”; та щодо безпосереднього сугестивного впливу таланту на душу читача, то “д. Єфремов має більше рації зі своїми закидами, як др. Франко зі своєю обороною прим<ром> он тих так названих “порожніх місць”” [15, с. 134]. До “порожніх місць”, або “пустих місць” – Франко переклав так і так [24, т. 34, с. 360] вислів Єфремова “пустых мест” [8, с. 109], – Єфремов зарахував у публікаціях “Літературно-наукового вісника” вірш Катрі Гриневичевої “Візії стрічі” (ЛНВ. – 1902. – Т. 18. – Кн. 6) та її нарис “Вікна” (ЛНВ. – 1902. – Т. 20. – Кн. 11). Полемізуючи з Франком, Копач запитував: “невже <...> кождий, хто “своїми заняттями, обов’язками, становищем прикований до тісної сфери хатніх справ, родинних чи яких інших вузько обмежених обов’язків” [цитата з Франка. – Є. Н., О. Н.], зараз же й мусить писати” про, як висловився Франко, “соціальні та громадські відносини”? Вважаючи, що письменник не має писати про те, чого не знає, Копач заявляв: “І тому я в тій точці стою з д. Єфремовим: певна річ, вільно кожному авторові писати, що й як йому хочеться, але поява всяких “пустих місць” на сторінках поважного і поважаючого себе органа не може бути виправдана <...>” [15, с. 135]. Солідаризуючись із Єфремовим, Копач признався, що не міг зрозуміти символізму “Візії стрічі” і “Вікон” Катрі Гриневичевої, “Покори” Ольги Кобилянської і “Дороги” Василя Стефаника, й іронічно апелював до іншого учасника дискусії, Володимира Коцовського, який у статті “Для прояснення неясности”, вміщеній після Франкової статті (ЛНВ. – 1903. – Т. 21. – Кн. 2), закидав Єфремову нерозуміння високого символізму: “<...> гадаю, др. Вол. Коцовський прислужиться дуже і авторам, і читачам в роді д. Єфремова, коли напише *точний* філологічний коментарій до тих творів” [15, с. 135–136]. Трактуючи людину передусім як “єство соціальне”, що його “ціле життя психічне відбувається властиво лише в безнастанній – негативній чи позитивній – реляції до оточення” [15, с. 134], і залишаючись у полоні назагал утилітарних соціологічних поглядів на літературу, Копач не піднявся до розуміння Франкової думки про самодостатню цінність психологічного самовираження автора, про те, що “безсмертна вартість” новочасних письменників полягає “в глибині та тонкості психологічного аналізу, в <...> неохибній яснорозорості в сфері найтемніших глибин людської душі” [24, т. 34, с. 364].

З листом від 22 червня 1903 р. Копач з Берліна надіслав Франкові ще якийсь “малий причинок до “Дискусії””. Шкодував, що Франко не завітав до німецької столиці: “Сподівався Вас у Берліні – гадав послужити чічероном [екскурсоводом. – Є. Н., О. Н.]

і поговорити шире не одно, навіть Брікнеру згадував про Ваш приїзд – так і не приїхали”. Переказував звістку від В. Гнатюка, що “десь семи часами має йти й стаття про *ество культури*” [13, № 1631, с. 213]. Наступного дня, 23 червня 1903 р., Копач надіслав Франкові поштівку, в якій просив у статті “Право критики і символізм”, надісланій учора для рубрики “Дискусії”, викреслити останнє речення і змінити перше [13, № 1631, с. 215]. Цю статтю надруковано під рубрикою “Дискусії”, але без запропонованої зміни першого речення; скидається на те, що залишено й останнє (ЛНВ. – 1903. – Т. 23. – Кн. 7; датовано: “Берлін, 22/6 1903”). Стаття являє собою полеміку зі статтею Катрі Гриневичеві “Нерозуміння яко доказ”, у якій письменниця, відповідаючи на закиди Копача, твердила, що “треба читачеві розуміти читане” [5, с. 213].

Загалом полемічні виступи Копача неглибокі й не виявляють у ньому тонкого літературного критика, сприйнятливого до нових художньо-естетичних віянь. Над ним помітно тяжів класичний філолог. Його літературознавчі публікації дають підстави думати, що він більше силкувався щось сказати, аніж мав що сказати.

У Франковій бібліотеці в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України за № 5093 зберігається книжечка Копача “Що то таке людське думане?” (Л.: З друкарні НТШ, 1906. – 49 с. Відбитка з “Учителя”) з дарчим написом: “В<исоко>пов<ажному> Д-ру Івану Франкови на спомин <...> 31/8 1906 Др. І. Копач”. Гострокритичну рецензію на неї опублікував Василь Панейко [22].

За відомостями Романа Горака, Франко й Копач були сусідами (мешкали в будинках на вул. Понінського, за номерами відповідно 4 і 8; кам’яницю, споруджену 1892 року, перебудував для Копача архітектор Філемон Левицький 1906 року), тож Копач відвідував Франка в останні роки його життя, а вже за радянських часів доклав зусиль для присвоєння Львівському університету Франкового ймення [4, с. 53, 54, 116].

1933 року, коли у зв’язку з відкриттям 28 травня на Личаківському цвинтарі надгробного пам’ятника Іванові Франку дискутувалося питання про те, чи дозволено церковні відправи за упокій душі Франка, Копач написав спогади про позицію вищого і нижчого (парохіяльного) греко-католицького духовництва під час похорону покійного письменника. У листі до редакції львівської газети “Нова Зоря”, датованому “У Львові, дня 11 липня 1933”, Копач писав, що вважає “своїм громадянським обов’язком совісно посвідчити” про те, що знає з приводу поширюваної чутки, ніби Франка поховано без дозволу Церковної Влади чи навіть проти її волі. 1916 року він працював у Бялій (м. Бяла Подляська, тепер Люблінського воєводства у Польщі) крайовим інспектором шкіл при тодішній Крайовій шкільній раді і “в день по смерті” Франка, що настала 28 травня, приїхав до Львова у різних шкільних справах. Уже на вокзалі від катехита середніх шкіл і директора дівочої василіянської гімназії у Львові Теодозія Лежогубського довідався про смерть письменника і про те, що парох греко-католицької Успенської церкви о. Василь Давидяк “має сумніви щодо того, чи небіжчикові Франкові можна зробити християнський похорон”. Копач “здивувався дуже”, бо Франко “ані не був ніколи з Церкви урядово виключений, ані сам аж до самої смерти з Неї не виступив”. Тому Копач вирішив поговорити з о. Давидяком “як парохом небіжчика”. Виявилось, що сумніви пароха мали не канонічний (церковний) характер, а політичний підклад. Особисто о. Давидяк був за християнським похороном Франка, проте, як відомий русофіл і колаборант з російською окупаційною владою, у ситуації після недавнього вигнання російських військ зі Львова поведився обережно, остерігаючись дати привід для переслідувань його з боку австрійської та церковної влади, а тому “боявся, щоби Ординаріят [церковна влада. – С. Н., О. Н.] не схотів його потім потягати до відповідальності з огляду на те, що не-

біжчик був, як звісно, лібералом і радикалом”. Тоді Копач пішов до генерального вікарія (першого заступника) Львівської архієпархії (архідієцезії і водночас Галицької митрополії) Андрія Білецького (1847–1926) (бо “митрополит Андрей Шептицький був іще в російській неволі”), і той “справді почав підносити промахи і прогріхи небіжчика супроти Церкви”. Коли ж Копач зауважив, що “усі ми є грішні перед Богом” і що навіть сам Франко сказав виразно до нього: “Ми ж прецінь усі є дурними перед Господом Богом”, то о. мітрат Білецький заявив, що він не має наміру забороняти християнський похорон Франка, а “справа відправи похорону належить до компетентного пароха”. Копач повідомив про це о. Давидяка, а той доручив відправу похорону своєму сотрудникові (помічникові) о. Гургулі (точніше Володимирові Гургулі), “але без усяких церковних парад”. За свідченням Копача, “так і сталося”, і, на його погляд, “добре сталося” [1].

Ще не друкований текст Копачевого листа редакція “Нової Зорі” надіслала до Рима біблістів-василіянинові о. Титові-Теодозію Галушинському (1880–1952), який 1916 року був доцентом Львівського університету, і він у своїх поясненнях підтвердив факт візиту Копача до о. А. Білецького “в справі похорону І. Франка”. Водночас о. Галушинський засвідчив, що сам пояснив справу о. офіціялу (замісникові відсутнього митрополита) Білецькому, і той після його “реляції” (донесення) “виразно заявив, що неможливо дозволити на похорон; а коли в тій самій справі о. парох Давидяк удався до о. А. Білецького за директивами, дістав кількакратно коротку відповідь: “Поступити після припису церковних канонів””. За словами о. Галушинського, “о. офіціал Білецький не хотів просто заборонити христ<иянський> похорон з тих самих причин, задля котрих о. Давидяк опісля дозволив своєму сотрудникові відпровадити тлінні останки І. Франка на цвинтар”. За версією о. Галушинського, будиши москвофілом, о. Давидяк побоювався, щоб за заборону похорону хтось із прихильників Франка не відплатив йому якимось доносом до урядових австрійських кіл, що тоді було досить небезпечно, – а тому доручив своєму сотрудникові о. Гургулі взяти участь у похороні без жодних парад. Одначе потім о. офіціал Білецький робив закиди о. Давидяку і притягнув його до відповідальності за самовільне доручення сотрудникові одправити похоронний обряд “без виразного дозволу Ординаріяту”. Тому, підсумував о. Галушинський, “не може бути й мови про якийсь дозвіл церковної влади на публічний християнський похорон І. Франка”. До того ж, зауважив він, “І. Копач хибно думає, що християнського похорону відмовляється лиш тим, котрих урядово виключають з Церкви або котрі самі урядово виступають. Хто публічно оспорує правди віри св. Католи<ицької> церкви або перечить їй, тим самим підпадає під церковну клятву. <...> А чей же І. Франко не лиш оспорував правди віри Католи<ицької> церкви, але просто заявляв себе, й то не раз, атеїстом-безвірком та з цинізмом і богохульством висказувався про Бога й Божого Сина Ісуса Христа й ніколи сього не відкликав і не направив, отже, тим себе виключив з Католи<ицької> церкви, й йому як публічному апостатові не належалися і не належаться публічні християнські церковні молитви й суфрагії [sufragia, латин., – голоси. – Є. Н., О. Н.]” [2].

Отець Гургула відправив панахиду по покійному щойно о 5 год. пополудні (31 травня), відтак ішов попереду похоронного возу, запряженого четвернею, на Личаківський цвинтар, де завершив похоронний обряд [21, с. 59, 66–68].

Згадку про участь Копача у влаштуванні християнського похорону Франка залишив Василь Щурат, який піклувався цим питанням як голова Наукового товариства імені Шевченка і з цього приводу звертався до Президії Шкільної ради: “Президія згодилася дати молодь усіх шкіл, якщо похорон буде християнський. Коли Ординіят виявив спротив такого похорону, я з Барвінським і Копачем були в пароха. Парох, безрадний,

узалежнив справу від Ординяту. Між тим довідуюсь, що проти християнського похорону агітували василіяни Галущинський і Богачевський” [цит. за: 23, с. 175].

Про свій вчинок Копач розповів Антонові Крушельницькому, який потім злісно, насмішувато, з атеїстичних засад згадував: “Др. Іван Копач оповідав авторові цих стрічок як про найбільше досягнення свого життя про те, як то йому пощастило врятувати Івана Франка для майбутніх українських поколінь!” Ішлося про те, що Церква не хотіла влаштувати Франкові “католицького похорону”: “Стривожився цим тодішній шкільний інспектор др. Іван Копач, що шкільна молодь не зможе брати організовано участі у похороні атеїста І. Франка! Довго добивався того, щоб св. Юр прислав попа на похорон Франка. Тодішній адміністратор капітули <...> не хотів дати своєї згоди на католицький похорон атеїста, який не тільки своїми творами (найсильніше в “Легендах” і в “Страшному Суді”) порвав з католицькою церквою, але ще й проганяв попів, які намагалися його навертати на смертному ложі на католицтво! Врешті, мотивуючи своє прохання педагогічними мотивами, др. І. Копач таки добився того, що адміністратор парохії післав на похорон Івана Франка одного помічного священика!” [18, с. 235–236].

Священнослужителі перебували в суперечностях між церковними приписами, скомплікованим ставленням Франка до віри й Церкви та бажанням Франкових прихильників-вірян, щоб поет був похований за церковним обрядом, тож мусили зважати на кожен із цих чинників. З одного боку, дотримуючись церковних приписів і не піддаючи їх сумніву, а з другого – боячись розгнівити громаду вірян, о. Білецький та о. Давидяк не наважувалися відкрито заявити свою позицію – публічно чи то заборонити, чи то дозволити християнський похорон Франка, і перекидали відповідальність один на одного. У цій складній ситуації Копач виявився небайдужим вірянином, який посприям, аби Франка поховали за християнським звичаєм, за участі священика. Спогади Копача і Галущинського цінні тим, що кидають світло на справжню позицію тих кількох тодішніх ієрархів і парохіяльних священиків, од яких залежала участь Церкви у похороні Франка (інші мемуаристи – очевидці похорону, як ось Ольга Роздольська, Михайло Лозинський, – описують, як відбувалося саме поховання).

Отож, контакти Франка і Копача виявилися в особистому знайомстві, участі у спільних літературно-наукових заходах, Франкових згадках у пресі про публічні виступи Копача, присвяті Копачеві оповідання “Борис Граб”, окремих випадках у періодиці публіцистичної та літературно-критичної дискусії між Франком і Копачем, листуванні між ними (відомими є тільки листи Копача до Франка), Франковому публікуванні Копачевих статей у “Літературно-науковому віснику”. Якийсь час стосунки між ними навіть наближалися до товариських. Не ставши, проте, близьким товаришем старшого за віком і незрівнянно талановитішого Івана Франка, розважливий Іван Копач усе ж на все життя зберіг шану до визначного письменника й мислителя, і саме Копача послала Доля попідкватитися, щоб Франка було поховано за християнським обрядом.

Список використаної літератури

1. В справі І. Франка. I. Лист д-ра Ів. Копача // *Нова Зоря*. – 1933. – № 56. – 30. VII.
2. В справі І. Франка. II. Лист о. Т. Галущинського ЧСВВ // *Нова Зоря*. – 1933. – № 56. – 30. VII.
3. *Гнатюк В.* Вибрані статті про народну творчість / В. Гнатюк. – Нью Йорк, 1981. – 288 с. – (Записки НТШ. – Т. 201: Філолог. секція).
4. *Горак Р.* Дім на Софіївці: Путівник по музею / Р. Горак. – Х.: Майдан, 2010. – 383 с.

5. *Гриневичева Катря*. Нерозуміння яко доказ / Катря Гриневичева // Літературно-науковий вістник. – 1903. – Т. 22. – Кн. 6. – С. 213–214.
6. Др. Іван Копач [Біографічна довідка і список основних творів] // “Січ”. 1868–1908. Альманах в пам’ять 40-их роковин основання Товариства “Січ” у Відні / Зібрали і видали др. З. Кузеля і М. Чайківський. – Львів, 1908. – С. 125–126.
7. *Дуда І., Пандус Б.* Копач Іван / І. Дуда, Б. Пандус // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: Збруч, 2005. – Т. 2: К–О. – С. 164–165.
8. *Єфремов С. О.* В поисках новой красоты: (Заметки читателя) / С. Єфремов // *Єфремов С. О.* Літературно-критичні статті / Упорядкув., передм. і прим. Е. С. Соловей. – К.: Дніпро, 1993. – С. 48–120.
9. Житє і слово. 1894–1897: Систематичий покажчик змісту / Склав П. Г. Баб’як. – Львів, 1968. – 83 с.
10. Іван Копач // Ювілейна книга української Академічної гімназії у Львові: На 100-річчя першого українського іспиту зрілості: 1878–1978 / Упорядкув., літ. й технічна ред. та оформлення Богдана Романенчука. – Філадельфія; Мюнхен, 1978. – С. 159–160.
11. *Ільницька Людмила, Ільницька Марта*. До стосунків Івана Франка з Іваном Копачем (на матеріалах листів І. Копача до І. Франка, 1897–1906) / Людмила Ільницька, Марта Ільницька // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: Збірник наукових праць. – Львів, 2009. – Вип. 1 (17). – С. 633–653.
12. *Ільницька Марта*. Листи Івана Копача до Івана Франка / Марта Ільницька // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Л.: Ліга-Прес, 2008. – Вип. 8. – С. 280–293.
13. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1611, 1626, 1631.
14. К торжеству 10-лѣтія студенческаго о-ва “Другъ” (Рѣчь председателя о-ва Б. Ф. Глушкевича в торжественный вечер 30 января 1905 г.) // Живая мысль. – 1905. – Вып. 25. – Жолтень. – С. 126–136.
15. *Копач І.* До питання про єство і ціну штуки / І. Копач // Літературно-науковий вістник. – 1903. – Т. 22. – Кн. 5. – С. 133–136.
16. *Копач І.* З гостини у “других” / І. Копач // Діло. – 1905. – № 16. – 21. І/3. П.
17. *Кріль М. М.* Старосамбірщина: історія і культура / М. Кріль. – Львів: Піраміда, 2009. – 597 с.
18. *Крушельницький А.* Остання воля покійного Ю. Романчука / А. Крушельницький // Нові шляхи. – 1932. – № 6/7. – С. 233–236.
19. *Лев В.* Богдан Лепкий. 1872–1941. Життя і творчість / В. Лев. – Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1976. – 399 с. – (Записки НТШ. – Т. 193: Філолог. секція).
20. Обзор развития студенческаго общества “Друг” (Доклад студента философии) В. И. Навроцкого // Живая мысль. – 1905. – Вып. 25. – Жолтень. – С. 137–142.
21. Пам’яті Івана Франка (Опис життя, діяльності й похорону) / Зладив М. Возняк. – Відень: Накладом Союза Визволення України, 1916. – 96 с.
22. *Панейко В.* Др. Іван Копач. Що то таке людське думанє? Відбитка з “Учителя?”. Львів, 1906 / В. Панейко // Літературно-науковий вістник. – 1907. – Т. 40. – Кн. 12. – С. 548–551.
23. *Рупняк Леся.* Чи сповідався Іван Франко перед смертю? / Л. Рупняк // Дзвін. – 1991. – № 1. – С. 175–176.
24. *Франко І.* Зібр. творів: У 50-ти т. / І. Франко – К.: Наукова думка, 1976–1986; Додаткові томи до Зібрання творів у п’ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 2008, 2010. – Т. 51–54.
26. *Шкраб’юк П.* Монаший Чин Отців Василіян у національному житті України / П. Шкраб’юк. – Львів: Місіонер, 2005. – 438 с.

IN IVAN FRANKO'S INTELLECTUAL ORBIT: IVAN KOPACH

Yevhen Nakhlik, Oksana Nakhlik

*National Academy of Science of Ukraine, T. Shevchenko Institute of Literary Studies (Lviv branch),
5 Mickiewicza Sq., Lviv 79000, Ukraine,
phone +38032 272 49 57*

This article reviews the scientific and personal relationships between Ivan Franko and Ivan Kopach (1870–1952), the Ukrainian writer, critic, philosopher and educator: their meetings, mutual comments, discussions, correspondence, cooperation in the press and Kopach's role in the burial of the writer according to the Christian rite.

Key words: Ivan Franko studies, Ukrainian literary criticism of the early 20th century, realism, symbolism, the funeral of Ivan Franko.

В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ОРБИТЕ ИВАНА ФРАНКО: ИВАН КОПАЧ

Евген Нахлик, Оксана Нахлик

*Львовское отделение Института литературы имени Т. Г. Шевченко
пл. Мицкевича, 5, Львов 79000, Украина,
тел. (032) 272 49 57*

В статье освещены научные и личные взаимоотношения И. Франко с украинским публицистом, критиком, философом, педагогом Иваном Копачом (1870–1952): встречи, отзывы друг о друге, дискуссии, переписка, сотрудничество в прессе, роль И. Копача в погребении писателя по христианскому обряду.

Ключевые слова: франковедение, украинская литературная критика начала XX в., реализм, символизм, похороны И. Франко.

Стаття надійшла до редколегії 04.03.2010

Прийнята до друку 10.10.2010

